

МИХАЙЛОВСЬКИЙ

Олександр Михайлович
mikhailovskiy97@gmail.com

УДК 349.42

ЩОДО ПРОБЛЕМ КЛАСИФІКАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ПРАВА

IN RELATION TO PROBLEMS OF CLASSIFICATION SUBJECTS OF
AGRARIAN LAW

студент, Національний
юридичний університет імені
Ярослава Мудрого, Інститут
підготовки кадрів для органів
юстиції України

Стаття присвячена проблемам класифікації суб'єктів аграрного права. Розглянуто класифікації за трьома критеріями: формами власності, порядком заснування та формування статутного фонду, організаційно-правовими формами. Висвітлено окремі проблеми зазначених класифікацій, зокрема зацікавлено увагу на проблемі існування форми колективної власності в межах класифікації за формами власності та на складнощях у співвідношенні корпоративних і кооперативних суб'єктів. Досліджено та зіставлено думки науковців та вчених в межах заданої тематики. Зазначено про необхідність системного підходу до виправлення недоліків.

* * *

Статья посвящена проблемам классификации субъектов аграрного права. Рассмотрены классификации по трем критериям: формам собственности, порядку учреждения и формирования уставного фонда, организационно-правовым формам. Освещены отдельные проблемы указанных классификаций, в частности акцентировано внимание на проблеме существования формы коллективной собственности в пределах классификации по формам собственности и на сложностях в соотношении корпоративных и кооперативных субъектов. Исследованы и сопоставлены мнения ученых в пределах заданной тематики. Отмечена необходимость системного подхода к исправлению недостатков.

* * *

The article is sanctified to the problems of classification of agrarian legal subjects. Classifications are considered on three criteria: form of property, order of founding and forming of charter fund, legal form. The separate problems of the marked classifications are reflect, in particular pay attention to the problem of existence of pattern of collective ownership within the limits of classification on the patterns of ownership and on complications in correlation of corporate and co-operative subjects. Research and opinions of scientists and scientists are confronted within the limits of the set subjects. It is marked about the necessity of approach of the systems to the correction of defects.

Introduction says about importance of agrarian production in the system of national economy, a requirement registers in correlation of different looks of scientists, selection of expedient legal categories for perfection and systematization of agrarian legislation, realization of him further reformation. Purpose of the article is research of legislation and systematization of knowledge are in relation to agrarian legal, determination and opening of basic problems of their classification subjects.

Result in article says about classification subject of agrarian law on three criteria: form of property, order of founding and forming of charter fund, legal form. The set expediency of division of agricultural enterprises is on the enterprises of cooperative and corporate types of legal form. Essence of division of subjects is found out on unitary and corporate according to order of founding and forming of charter fund. At the same time the problem of classification of agrarian legal subjects is investigational after form of property, the problem of existence collective pattern of ownership and collective agricultural enterprises is distinguished.

Conclusion in the article writes about a presence of problems is in interpretation and understanding of certain categories of right, it is marked about the necessity of further research of agrarian legal, their intercommunications and correlation subjects, marked that some problems have inter-branch and common law character, and that is why need more detailed and organized order of decision.

Ключові слова: класифікація, суб'єкти аграрного права, форми власності, сільськогосподарські підприємства

Ключевые слова: классификация, субъекты аграрного права, формы собственности, сельскохозяйственные предприятия

Keywords: classification, subjects of agrarian law, form of property, agricultural enterprises

ВСТУП

В наш час аграрне виробництво є однією з найважливіших галузей виробничої сфери господарського комплексу. Аграрний сектор України з його базовою складовою, сільським господарством, є системоутворюючим у національній економіці та формує продовольчу безпеку країни.

В умовах проведення в країні аграрної реформи, науково-технічного прогресу, постійної модернізації аграрних відносин виникає потреба в удосконаленні та систематизації аграрного законодавства, дослідженні тих базисних елементів, на основі яких будується аграрна галузь.

Саме тому основою для наукового дослідження були вибрані суб'єкти аграрного права та їх окремі класифікації.

Ці питання досліджували у своїх наукових працях провідні українські фахівці, такі як: В.М. Єрмоленко, В.П. Жушман, О.О. Погрібний, В.Ю. Уркевич, В.М. Гайворонський, В.І. Семчик, В.М. Корнієнко та інші. Співвідношення та зіставлення різних поглядів на класифікацію суб'єктів аграрного права допоможе в пошуках істини, виокремленні доцільних та доречних категорій та здійсненні напрацювань для подальшого реформування законодавства.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є дослідження законодавства та систематизація знань щодо суб'єктів аграрного права, визначення та розкриття основних проблем їх класифікації.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічним підґрунтям дослідження стали наукові праці та методичні напрацювання провідних українських вчених, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

Під час написання роботи використовувалися методи теоретичного узагальнення, а також такі загальнонаукові та загальнофілософські методи дослідження як аналіз, порівняння та синтез.

РЕЗУЛЬТАТИ

Існує чимало наукових позицій стосовно визначення і складу суб'єктів аграрного права. Так, О. Погрібний виділяє таких суб'єктів аграрного права як: юридичні особи всіх форм власності, державні органи, до компетенції яких належить регулювання сільського господарства в Україні, громадяни та особи без громадянства, що господарюють на землі, а також займаються виробництвом, переробкою, реалізацією сільськогосподарської продукції та обслуговуванням сільськогосподарських товаровиробників [11, с. 94].

На думку В. Єрмоленко, суб'єктом аграрного права є особа, визначена законодавством, яка наділена сукупністю прав і обов'язків, достатніх для забезпечення участі у аграрних правовідносинах [5, с. 79]. Відповідно до цього визначення суб'єкти поділяються на юридичних і фізичних осіб.

Поряд з загальним підолом важливою є спеціальна класифікація суб'єктів – юридичних осіб, що є досить розгалуженою і багатоаспектною.

Так, суб'єктів аграрного права можна класифікувати за різноманітними критеріями, зокрема залежно від форм власності, порядку заснування та формування статутного фонду, організаційно-правових форм, кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції, за особливостями правоздатності та виконуваними функціями тощо.

О. Мельничук та Н. Опольська за формами власності виділяють наступних суб'єктів аграрного права: 1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); 2) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; 3) державне підприємство, що діє на основі державної власності; 4) підприємство, засноване на змішаній формі власності; 5) іноземне підприємство, внески до статутного капіталу якого становлять 100 % [10, с. 78].

Натомість, В. Корнієнко і Н. Погорєцька додатково зазначають про наявність суб'єктів аграрного права, заснованих на колективній власності і відносять до них сільськогосподарські виробничі кооперативи, акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, асоціації тощо [7, с. 49].

Різні точки зору пов'язані насамперед з проблемою існування таких категорій як право колективної власності, колективні підприємства, їх співіснування з категоріями приватної власності.

Одні автори, в тому числі О. Вінник, наполягають на існуванні права колективної власності і зазначають, що воно відображається в підприємствах колективної форми власності [2, с. 70]. Зокрема, до таких підприємств в галузі аграрного права відносять сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські

товариства з обмеженою відповідальністю, сільськогосподарські акціонерні товариства тощо.

Інші (С. Кваша, В. Лавринович, Н. Лавринович) – заперечують існування колективної власності, вказуючи про належність вищезазначених видів до підприємств приватної загальної власності [9]. Остання позиція обґрунтовується тим, щомайно, передане в розпорядження юридичній особі як внесок засновниками, або майно, набуто на інших підставах, стає приватною власністю цієї юридичної особи, а тому колективна власність в таких випадках виключається.

У свою чергу чинне законодавство виокремлює таку категорію як право колективної власності. Так, відповідно до ч. 1 ст. 63 Господарського кодексу України залежно від форм власності, передбачених законом, в Україні можуть діяти підприємства таких видів: 1) приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи); 2) підприємство, що діє на основі колективної власності; 3) комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади; 4) державне підприємство, що діє на основі державної власності; 5) підприємство, засноване на змішаній формі власності; 6) спільне комунальне підприємство, що діє на договірних засадах спільного фінансування (утримання) відповідними територіальними громадами – суб'єктами співробітництва. [3]

Такий поділ підтверджує позиції частини науковців щодо існування колективної власності, проте залишає питання стосовно вектору розвитку законодавства в межах аграрної реформи, що проводиться. Проблеми класифікації, на мій погляд, полягають в тому числі і у співвідношенні та співзвучності колективного сільськогосподарського підприємства як добровільного об'єднання громадян, створеного для спільного виробництва сільськогосподарської продукції і товарів, та сільськогосподарського підприємства колективної форми власності як категорії, до якої належать, зокрема, сільськогосподарські кооперативи, сільськогосподарські підприємства корпоративного типу, сільськогосподарські колективні підприємства тощо.

Колективні сільськогосподарські підприємства як організаційна форма колективного сільськогосподарського виробництва були створені в ході реорганізації колгоспів. На сьогодні їх створення є неможливим, адже чинним законодавством це не передбачено. Зокрема, Класифікатор організаційно-правових форм господарювання не містить такої форми, як колективне сільськогосподарське підприємство, і забороняє реєстрацію зазначених об'єктів [4]. Проте, це не впливає на існування категорії сільськогосподарських підприємств колективної форми власності, яка є значно ширшою за обсягом.

Залежно від порядку заснування та формування статутного фонду в Україні діють корпоративні та унітарні сільськогосподарські підприємства. Унітарне підприємство може створити одна особа, яка надасть потрібне для цього майно, затвердить статут, створить статутний фонд, трудовий колектив підприємства. Корпоративні підприємства утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням. Крім унітарних і корпоративних підприємств О. Мельничук та Н. Опольська виділяють кооперативні, зазна-

чаючи, що до них належить сільськогосподарський виробничий кооператив [10, с. 78]. З цією позицією неможна погодитись, оскільки за основу вищезгаданої класифікації береться порядок заснування підприємства, що містить в собі кількісний критерій і не пов'язаний з організаційно-правовою формою.

Проблемним питанням цієї класифікації також є відношення сільськогосподарських товариств до того чи іншого виду підприємств. Так, сільськогосподарські товариства можуть бути засновані однією особою (наприклад, сільськогосподарське акціонерне товариство) і тому деякі вчені зазначають про приналежність їх до унітарних підприємств. Така позиція є сумнівною, адже відповідно до ч. 5 ст. 63 Господарського кодексу України корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб [3]. Це означає, що господарське товариство, незалежно від кількості засновників та учасників є корпоративним за своїм змістом.

Поширеною є класифікація суб'єктів аграрного права залежно від їх організаційно-правових форм. Організаційно-правовою формою є форма суб'єкта підприємництва, що характеризує специфіку його створення, майнового статусу, характеру його прав і прав засновників (учасників) на майно, та особливості їх відповідальності за зобов'язаннями суб'єкта [13, с. 74]. На основі цього виокремлюють підприємства кооперативного і корпоративного типів. Спільними їх рисами є те, що вони мають спеціальну правоздатність і дієздатність, можуть набувати прав та юридичних обов'язків, бути позивачами і відповідачами в суді [7, с. 50].

Особливість сільськогосподарських підприємств кооперативного типу полягає в першу чергу в об'єднанні робочої сили, а не капіталу, тобто передбачається обов'язковою трудова участь. Винятком є інститут асоційованого членства, що має свої особливості і не передбачає обов'язкової трудової участі. Асоційованим членом кооперативу може бути фізична чи юридична особа, яка внесла пайовий внесок і користується правом дорадчого голосу в кооперативі, у разі ліквідації кооперативу асоційований член має переважне порівняно з іншими членами кооперативу право на одержання паю [8, ч. 2 ст. 14].

Економічною основою створення і діяльності сільськогосподарських підприємств кооперативного типу є власність підприємства як юридичної особи, а його членів – в частині майна, яку вони одержують при виході із підприємства. Базовим правовим інститутом, що характеризує такі підприємства є право членства. Професор В.І. Семчик зазначав, що право членства у кооперативі – це сукупність (система) правових норм (правил) стосовно реалізації конституційного права стати членом кооперативу, порядку й умов вступу до кооперативу та виходу з його складу, визначення й реалізації його правомочностей як поєднання членських прав та обов'язків, припинення членства й виходу з кооперативу [12, с. 91].

Іншими важливими ознаками сільськогосподарських підприємств кооперативного типу є те, що управління і контроль за їх діяльністю здійснюється на основі принципу «один член – один голос», а форма

розподілу прибутків залежить від безпосередньої трудової участі членів підприємств.

Щодо сільськогосподарських підприємств корпоративного типу, то особливістю їх правосуб'єктності є те, що вони об'єднують капітал, а не трудову участь. Основою правового режиму товариства є власність товариства на: майно, що передане засновниками і учасниками у власність, на продукцію, що вироблена шляхом господарської діяльності, одержані доходи та інше майно, набуте товариством на законних підставах. Така думка прослідковується і у працях П. Чебуляка, який, визначаючи структуру майнових відносин юридичних осіб, розмежовував за видом кооперативну та корпоративну юридичну особу [6, с. 69].

Визначальним правовим інститутом в сільськогосподарських підприємствах корпоративного типу є право засновництва та участі. Правом участі є сукупність правових норм законів та установчих документів, якими регламентуються корпоративні права і обов'язки щодо питань участі у формуванні статутного фонду, права власності і його частки (паю), участі у управлінні тощо. У свою чергу право засновництва акумулює правила укладення установчої угоди, строків, порядку формування господарського товариства, виробництва, перероблення сільськогосподарської продукції тощо [7, с. 55].

Щодо інших особливостей, що характерні для підприємств корпоративного типу, то необхідно зазначити, що управління і контроль в таких підприємствах здійснюється учасниками залежно від їх частки у статутному капіталі товариства за принципом «1 акція / частка – 1 голос». Щодо прибутків, то на відміну від підприємств кооперативного типу, формою розподілу прибутків є виплата дивідендів на акції чи частки.

Що стосується визначення, запропонованого у ст. 63 Господарського кодексу України [3], то на думку С. Батрина, воно є не зовсім доречним. На його думку, дефініція «корпоративного підприємства» видається занадто розширеною, а віднесення до корпоративних таких юридичних осіб як кооперативні підприємства, не є достатньо обґрунтованим [1].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, варто зазначити, що встановлення правильної класифікації суб'єктів аграрного права є важливим аспектом в умовах проведення подальшого реформування аграрного законодавства.

Зазначимо, що у науковій статті було досліджено класифікації суб'єктів аграрного права за трьома критеріями. Було встановлено, що відповідно до специфіки створення суб'єкта підприємництва, майнового статусу, характеру його прав і прав засновників (учасників) на майно, поділ на сільськогосподарські підприємства кооперативного і корпоративного типів є очевидним і виправданим. Було з'ясовано сутність поділу суб'єктів аграрного права на унітарні та корпоративні відповідно порядку заснування та формування статутного фонду.

Найбільш суперечливою виявилась класифікація суб'єктів аграрного права за формами власності. Несистемність законодавства, недосконалість проведеного реформування призвели до наукових суперечок стосовно форм власності в Україні і відповідно стосовно класифікації суб'єктів аграрного права за цим

критерієм. На мою думку, виокремлення такої категорії як колективна форма власності і відповідно підприємств, заснованих на колективній формі власності, видається найбільш доречним і таким що відповідає чинному законодавству.

За підсумками проведеного дослідження можна зробити висновок про: наявність проблем в тлумаченні та розумінні певних категорій, необхідність подальшого дослідження суб'єктів аграрного права, їх взаємозв'язків та співвідношення. Варто додати, що низка проблем класифікації суб'єктів аграрного права є міжгалузевими, а окремі – загальноправовими і тому потребують вирішення науковцями, експертами різних галузей права об'єднаними зусиллями.

Список використаних джерел

1. Батрин С.В. Корпоративні та кооперативні відносини. URL: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=451 (дата звернення: 5.11.2018).
2. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій. Київ, 2004. 624 с.
3. Господарський кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями від 01.10.2018 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
4. Державний класифікатор ДК 002-94 "Класифікація організаційно-правових форм господарювання", затверджений наказом Держстандарту України від 22.11.1994 № 288: чинне законодавство зі змінами та доповненнями від 23.02.2017. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ST000948.html.
5. Єрмоленко В.М., Гафурова О.В., Гребенюк М.В. Аграрне право України: підручник / за ред. В.М. Єрмоленка. Київ, 2010. 608 с.
6. Жилінкова І.В. Деякі питання права спільної власності за новим Цивільним кодексом України. Українське комерційне право. 2004. № 5. С. 66-71.
7. Жушман В.П., Корнієнко В.М., Корнієнко Г.С. Аграрне право: підручник. та ін. / за ред. В.П. Жушмана та А.М. Статівки. Харків, 2010. 296 с.
8. Закон України «Про кооперацію»: чинне законодавство зі змінами та доповненнями від 06.11.2014 № 1087-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
9. Кваша С.М., Лавринович В.В., Лавринович Н.В. Основи підприємництва: навчальний посібник. Київ, 2004. 452 с.
10. Мельничук О.Ф., Опольська Н.М. Законодавство та право в агропромисловому комплексі України: навчальний посібник. Вінниця, 2011. 334с.
11. Погрібний О.О. Аграрне право України: підручник. Київ, 2007. 448 с.
12. Семчик В.І., Бабенко С.Г., Волик М.П., Галей С.Д. Кооперативне право: підручник / за ред. В.І. Семчика. Київ, 1998. 336 с.
13. Цюра О.В. Суб'єкти та організаційно правові форми виробництва сільськогосподарської продукції тваринного походження. Юридична Україна. 2014. № 10. С. 72-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_10_15.

References

1. Batryn S.V. Corporate and cooperative relationships. URL: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=451 (last accessed: 5.11.2018) (in Ukrainian).
2. Vinnyk O.M. The Commercial law: course of lectures. Kyiv, 2004. 624 p (in Ukrainian).
3. The Commercial Code of Ukraine. 01.10.2018, 436-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (in Ukrainian).
4. State classifier SC 002-94 "Classification of organizational and legal forms of economic entities" 23.02.2017. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ST000948.html (in Ukrainian).
5. Iermolenko V.M., Hafurova O.V., Hrebeniuk M.V. Agrarian Law of Ukraine / V.M. Yermolenko (ed.). Kyiv, 2010. 608 p (in Ukrainian).
6. Zhylinkova I.V. Some issues of joint co-ownership in the new Civil Code of Ukraine. Ukrainske komertsiine pravo. 2004. №5. pp. 66-71 (in Ukrainian).
7. Zhushman V.P., Korniienko V.M., Korniienko H.S. Agrarian Law / V.P. Zhushman ta A.M. Stativka (ed.). Kharkiv, 2010. 296 p (in Ukrainian).
8. The Law of Ukraine «About Cooperation» 06.11.2014 № 1087-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15> (in Ukrainian).
9. Kvasha S.M., Lavrynovych V.V., Lavrynovych N.V. The basis of entrepreneurship. Kyiv, 2004. 452 p (in Ukrainian).
10. Melnychuk O.F., Opolska N.M. Legislation and law in the agro-industrial complex of Ukraine. Vinnytsia, 2011. 334 p (in Ukrainian).
11. Pohribnyi O.O. Agrarian Law of Ukraine. Kyiv, 2007. 448 p (in Ukrainian).
12. Semchik V.I., Babenko S.H., Volyk M.P., Halei S.D. Cooperation Law of Ukraine. V.I. Semchik (ed.). Kyiv, 1998. 336 p (in Ukrainian).
13. Tsiura O.V. Subjects, organizational and legal forms of manufacturing of agricultural animal product. Yurydychna Ukraina. 2014. № 10. pp. 72-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_10_15 (in Ukrainian).